

ZBIRKA STARIH ZOBOZDRAVSTVENIH INSTRUMENTOV, PRIPOMOČNIKOV IN OPREME V MUZEJU NOVEJŠE ZGODOVINE V CELJU

THE COLLECTION OF OLD DENTAL INSTRUMENTS,
APPLIANCES AND EQUIPMENT KEPT IN THE MUSE-
UM OF RECENT HISTORY OF CELJE

Franc Štolfa*

SUMMARY

Dental history is the youngest discipline of stomatology: development of old dental instruments. It attracts antiquity collectors, some peculiar collectors of tools and medico-cultural witnesses of the past. The collection, is one of the few in the world and has a wide range of different instruments for dental practice. It is kept in the Museum of Recent History in Celje and was first opened to the public on the 5th of May, 1993. The instruments were gathered by prim. dr. Franc Štolfa. The history of dental instruments is not a mere theory but also a long lasting practice of collecting, keeping, documenting, storing, renovating and exposing of objects, important for better understanding of dental profession.

Zapisovanje zgodovine stomatologije je zgodba o človeku, ki ga spremljajo tegobe, je zgodba o tem, kako se je znal spopadati z njimi in jih premogavati. Na podlagi proučevanja ostankov lobanjskih kosti, zob, ostitičnih, atrofičnih in paradontičnih sprememb prazgodovinskega človeka je mogoče sklepati, da je že pračlovek oboleval za zobno gnilobo. Da bi si olajšali trpljenje, je izdelal prikladna orodja, kar predstavlja temelj zgodovine zobozdravstvenih instrumentov, ki je najmlajša veda v okviru stomatoloških dejavnosti in zgodovine medicine. Doslej so se z njo bolj ukvarjali ljubitelji starin, svojevrstni zbi-

* Prim. Franc Štolfa, dr. dent. med., 3000 Celje, Trubarjeva 53a Predsednik Znanstvenega društva za zgodovino medicine Slovenije

ratelji orodja, kolturnozdravstvene priče preteklosti. Delo na tem področju stroke nam lahko nudi poseben užitek ob odkritju nešteti dokazov zdravnikov v boju s težavami in nerazumljenimi pojavi v naravi.

Zgodovina zobozdravstva, kamor uvrščavamo tudi zgodovino starega zobozdravstvenega orodja, ni le teorija, temveč že dolgo tudi praksa zbiranja, ohranjanja, dokumentiranja, restavriranja in razstavljanja predmetov, važnih za razumevanje stroke. Še posebno v pedagoškem smislu.

Zobozdravstveni delavci se pri učenju sicer seznanjamo z orodjem, ki ga upotrebljamo v praksi, toda v poreklo in razvoj instrumentov se poglobljajo le redki, čeprav izdelava, oblika in materiali za orodje odražajo družbo nekega časa ter stopnjo v razvoju medicine nasploh. Hvaležnost velja tako tistim, ki so z iznajdljivostjo lajšali bolečine, kot bolnikom, ki so ob posegu prestajali nečloveške muke.

Kaj malo je podatkov o izboljšah tovrstnega orodja, ki so ga uporabljali po posegih v ustih. Zbirke, urejene, bogato poplačajo trud zbirateljev, utrudljiv in nikoli dokončan. O tem se lahko prepričamo v muzejih Londona, Yorka, Barcelone, Zuricha, Leidna in sedaj tudi v Celju.

Instrumenti in drugi pripomočki so stoletja veljali za skrivnost, ki se je prenašala iz roda v rod. Na nekem egipčanskem reliefu je mogoče prepoznati omaro za instrumente, noži, pilami, šakrjami, kljukami in kleščami. Zdravnike-specialiste omenja že Herodot. Tudi zobozdravstnike, ki so se učili obrti v posebnih šolah v Tebah, Saisu, Memfisu in Onu. Egipčani so vedeli marsikaj o boleznih zob, o čemer priča-

Dio donacije po dr. Antonu Schwabu.

*Sv. Apolonia. Crkva sv. Uršule iznad
Dramlja kod Celja*

jo papirusi, najdeni v Luksorju in poimenovani po najditeljih Smithu, Ebersu in Herstu. Vsako obdobje je primaknilo delček in orodja so se izpopolnjevala, res počasi, toda vztrajno. Stari vek z Babilonci in Asirci, Egipčani, Grki, Židi, Feničani, Etruščani, Rimljani. Pa srednji vek z dominantno arabsko medicino in neslutnim razvojem zobozdravstvenega in sploh orodja, ki je zdravnikom omogočilo delo.

Arabska medicina je dosegla vrh z Aviceno (980-1037), ki je zapustil med drugimi medicinskimi deli opis instrumentov za posege v ustih. Ilustriral jih je kasneje Abulcasis (936-1019), še kasneje Guy de Chauliac (1298-1368). Walter Ryff (okrog 1500-

1562) pa v sredini 16. st. razdeli instrumente za zobe na pelikane, dvigala, vijake, ključe, klešče in še kaj. Kljub znatnemu napredku stroke in instrumentov kot njene funkcije so še v 19. st. zobe izdirali na sejmih. "Zobni umetnik" je na mizo razpostavil zdravilna sredstva, praške, vodice, paste in orodja. Mazač je opravil svoje poslanstvo ob divji glasbi, ki je utišala krike uboge žrtve. Do odkritja aspiratorija so posebno pri prerezanih gnojnih bulah nudili svoje storitve ženske in moški, da so izsesevali vsebino bule in tako odstranili gnoj.

Prvi instrumenti so bili obdelano kamenje, ribje in živalske kosti, kasneje orodje iz bakra, bronca, železa, srebra in zlaza, kombinirano z lesom in slonovino.

Prvi so izdelali instrumente nožarji (kovinske), orodjarji in orožarji. Specialisti ali mojstri stroke so se pojavili šele v 18. st. Cenjeni so bili izdelki iz Španije, Italije, Francije in Anglije.

Instrumentarij, ki se uporablja, je bogat in različen. Že tak predstavlja izjemnost, da o pedagoški koristi stroke ne govorim. Včasih je vprašljiva le terminologija, kajti instrumenti, odkriti v različnih državah, imajo različna imena, večinoma po avtorjih, ki so si jih zamislili, služijo pa istemu namenu.

Novi način zobozdravstvenega dela zahtevajo konstrukcijo in izdelavo novih instrumentov. Izdelani so iz kvalitetnih kovin, so enostavni in lahki. Posamezni kosi so obdržali v bivstvu prvotno obliko, le prilagodili so se zahtevam stroke in novim delovnim metodam in tehnikam. Z odkritjem asepse so z instrumentov izginili les, slonovina, ornamenti in materiali, neprimerni za higiensko neoporečnost, ki je z Listerjevim odkritjem prodrla v vse pore zdravstva. Asepsi je podrejeno naše delo in tudi instrumenti so izdelani tako, da sta njihova nega in čiščenje čim preprostejša. Instrumenti se po potrebi obdelajo tudi ročno. Nosijo posebne oznake.

SLOVENSKA ZOBOZDRAVSTVENA ZBIRKA

Misel, da javnost seznanimo z "mučilnim" zobozdravstvenim orodjem, pripomočki in opremo, je zorela dolga leta. Zahvaljujoč številnim zobozdravstvenim delavcem, tudi iz tujine, ki so darovali dragoceno dediščino staršev in svojo Slovenski zobozdravstveni zbirki, smo lahko razstavili prvič in na enem mestu stare zobozdravstvene instrumente, pripomočke in opremo v Celju od 9. 2. - 17. 2. 1990. Menim, da smo se ob pravem času zbudili, in tako obvarovali mnoge predmete, žal pa jih je veliko končalo na odpadu, izgubljenih za vselej. Že kmalu smo ugotovili preprosto dejstvo, da se mnogo davno odkritega v tej ali oni modificirani obliki, ali pa še to ne, pojavlja na tržišču. Obenem smo javnosti opozorili na vsestranski napredek zobozdravstva. Otvoritev razstave je sovpadala z dnem družbenega srečanja zobozdravstvenih delavcev Celja, na dan sv. Apolonije, Polone, zaščitnice bolnih na zobeh. Tradicijo ohranjamo že 47 let. Svečanost smo združili s priznanji najzaslužnejšim za stroko na Celjskem. Priznanja smo poimenovali po dr. Antonu Schwabu.

Zbirko je obiskalo okoli 1600 ljudi. Postavili smo jo ob 70-letnici Društva zobozdravstnikov Slovenije in Istre. Udeležbo zoboz-

dravstvenih delavcev v NOB (slike in gradivo smo dobili z Muzeja revolucije v Ljubljani) smo predstavili na šestih velikih panojih, spomnili pa smo se tudi prof. dr. Jožeta Ranta, razstavili njegovo orodje ter knjige in dokumente. Bil je utemeljitelj slovenskega zobozdravstva, ustanovitelj klinike in njen direktor.

obiskanost razstave, ob primerni medijski publicitet - odprl jo je tedanji predsednik Skupščine občine Celje - nas je spodbila, da smo šli se korak dalje.

Srečni okoliščini, da smo naleteli na ljudi, ki so našli čas in nas poslušali, gre zahvala, da imamo Slovensko zobozdravstveno zbirko, ki domuje kot stalna v Muzeju novejše zgodovine v Celju. Podprli so nas občina Celje, Muzej novejše zgodovine v Celju, Tehniški muzej Slovenije, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Zveza zdravniških društev Slovenije, DZDS ter DZDC. Kot stalno jo je 5. maja 1993. leta odprl za javnost minister kulture gospod Sergej Pelhan.

Tako so tehniška dediščina, zobozdravstveni instrumenti in aparati zavarovani, razporejeni in strokovno obdelani. Ob otvoritvi smo razstavili okolo 2.800 predmetov, kar obsega le depojsko predstavitev zbranega, poleg prostora, kjer sta prikazani dve stari zobozdravstveni ordinaciji.

Prostor za zbirko meri okol 180 m², s hodnikom vred; prostori kjer visijo slike velikanov naše stomatologije, pa še 100 m². Število predmetov je že davno preseгло prostorske zmogljivosti. Dokler se najde rešitev, moramo nove predmete skladiščiti. Ko bo rešeno tudi to vprašanje, menim, da bo zbirka ena večjih daleč naokoli.

Želeti je le malo več podpore in zanimanja pri ustanovah, ki so za to pristojnejše.

LITERATURA

1. Šustić NI, Šustić V. Operacijska dvorana in uvod v tehniko instrumentiranja.
2. Bennion N. Antique Medical Instruments. London: Philip Wilson Publisher, Ltd: 1979.

3. Gavrilović V. Istorija stomatologije. Beograd: 1969.
4. Borisov P. Kratek pregled zgodovine stomatologije. Ljubljana: Medicinska fakulteta: 1986.
5. Pintar I. Zgodovina medicine. Ljubljana: Medicinska fakulteta: 1950.
6. Vulikić V. Zgodovina zobozdravstva do leta 1940. Domžale: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 1991.
7. Štolfa F. Slovenska zobozdravstvena zbirka. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje, 1993: 13-6.
8. Štolfa F. Zobozdravstvo na Celjskem po letu 1945. Celje: Društvo zobozdravstvenih delavcev Celje, 1993: 61-5.
9. Štolfa F. Stari zobozdravstveni instrumenti. Zobozdravstveni občasnik 1993: 14-2.